TRADIȚIA CANONICĂ ȘI LITURGICĂ PRIVIND ADMINISTRAREA TAINEI BOTEZULUI

Pr. lect. univ. dr. Vasile ITINEANȚ

Abstract: *Through the Sacrament of Baptism, instituted by the Saviour, the human being who believes in Christ is reborn from water and the Holy Spirit, to the true life in Christ and becomes a member of the Church. The baptism of John, as he himself confessed, was not the Christian baptism (John 1, 33), but the preparation for baptism, as it is a preparatory ritual for the receiving of Messiah by the Hebrews and His confirmation brought forward to the world (Matthew 3: 11). It was only a baptism of repentance for the forgiveness of sins (Matthew 3: 11; Luke 3.3). The canonical and liturgical Orthodox tradition underlines the importance of the external ritual of the Sacrament of Baptism, because the Church cannot separate itself from its sacramental significance. These canonical and liturgical provisions which appear in the writings of the Holy Fathers as well as the Ecumenical Councils and local judgments, were meant to avoid any deviation from the canonical and liturgical doctrine of the Church, ensuring that the religious practices have the same unitary and regulatory character for the entire Christianity.*

Keywords: *Sacrament, Liturgy, Baptism, Holy Fathers, Church*

Prin Taina Botezului, instituită de Mântuitorul, omul care crede în Hristos renaște din apă și din Duh la viața cea adevarată în Hristos și devine membru al Bisericii. Taina Botezului este "*baia naşterii celei de a doua*" (Tit,3,5), actul naşterii în Dumnezeu (Ioan 3,3-5), semnul iluminării spirituale şi îmbrăcării în Hristos (Galateni 3, 27), ritul de iniţiere în istoria mântuirii (Matei 3,11); de intrare în Biserică (Efeseni 5, 26) şi de "*primire în dar, a harului dumnezeiesc cu totul desăvârşit"*[143]. El a fost prefigurat încă din Vechiul Testament prin: circumciziunea fiilor lui Israel, ca semn al legamântului lor cu Dumnezeu (Deut, 30, 6 ; Col., 2, 11; Rom., 2, 28-29). Botezul lui Ioan, așa cum el însuși mărturisea, nu este botezul creștin (Ioan, 1, 33), ci preânchipuirea botezul, fiind un ritual pregătitor pentru primirea lui Mesia de către evrei și adeverirea Lui fată de lume (Matei 3, 11). Botezul lui Ioan, deși era de la Dumnezeu (Ioan 1, 33; Luca, 3, 2-3) și se săvârșea prin cufundare în apă, asemeni celui creștin, instituit de Hristos, îi este totuși inferior fiindcă nu se conferea prin el harul dumnezeiesc. El era doar un botez al pocăinței spre iertarea păcatelor *(Matei 3, 11; Luca 3,3)*.

[143] Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 de Capete*, 6, Filocalia, vol.8, Edit. Institutului Biblic al BOR, Bucuresti, 2009, p.24

În jurul botezului s-a dezvoltat o teologie sacramentală timpurie, la Părinţii Apostolici, aşa cum se poate observa, de pildă, în Scrisorile Sfântului Ignatie al Antiohiei[144]

Umanitatea este solidară în păcatul lui Adam, ca "părinte comun". Păcatul strămoşesc a produs o alienare temporară, care nu aparţine naturii ontologice autentice a firii umane. Depăşirea aceastei stări a fost posibilă prin jertfa răscumpărătoare, moartea şi învierea lui Hristos. Pentru regenerarea umanităţii, în care să pulseze viaţa veşnică, în actul botezului, credinciosul trebuie să moară şi să învieze cu Hristos, în mod liturgic, sacramental (Romani 6, 4-6), sau cum învaţă Sf. Grigorie de Nyssa, să imite îngroparea lui Hristos:"*Noi nu ne-am îngropat cu adevărat prin botez, dar apropiindu-ne de apa care, ca şi pământul, este un element, noi ne acoperim cu ea, cum s-a acoperit Domnul în pământ*"[145]. Ritualul botezului demonstrează dimensiunea ecclesială şi liturgică fundamentală a Tainei Botezului, întrucât cel botezat devine în mod ireversibil, membrul comunităţii locale euharistice, care se îndreaptă spre împărăţia lui Dumnezeu, scopul ei ultim.

Tradiţia canonică şi liturgică ortodoxă susţine importanaţa ritualului extern al Tainei Botezului, pentru că Biserica nu se poate dispensa de semnificaţia lui sacramentală. Aceste dispoziţii canonice şi liturgice care apar în scrierile Sfinţilor Părinţi, precum şi hotărârile Sinoadelor Ecumenice şi locale, aveau scopul de a evita orice abateri de la doctrina canonică şi liturgică a Bisericii, asigurând rânduielilor cultice un caracter unitar şi normativ pentru întreaga creştinătate.

Săvârşitorul consacrat al botezului este episcopul sau preotul, adică o persoană care deţine puterea sacerdotală în Biserică, conform canoanelor apostolice: 46, 47, 49 şi 50 [146]. Avându-se însă în vedere necesitatea absolută a botezului pentru mântuire, canoanele dispun că în caz de necesitate, lipsind una din aceste persoane, poate boteza şi diaconul sau călugărul (canon. 44 a lui Nichifor Mărturisitorul) sau chiar orice credincios creştin. În această privinţă, canon. 45 al lui Nichifor Mărturisitorul prevede: *"Dacă nu este de faţă preot, se cuvine ca pe pruncii nebotezaţi, să-i boteze oricine s-ar găsi acolo. Dacă îi botează chiar însuşi tatăl lor, sau oricare altul, numai să fie creştini, nu este păcat"* [147]. În aceste cazuri, dacă pruncul supravieţuieşte, el va trebui să fie înfăţişat preotului, care îi va completa botezul, considerând

---

[144] Sf. Ignatile al Antiohiei, *Către Smirneni*, IX, 1, Părinţi şi scriitori bisericeşti (PSB), vol. 1, Edit. Institutului Biblic al BOR, Bucureşti, 1979, p. 182

[145] Sf. Grigorie de Nyssa, *Scrieri, part. 1*, p. 466, Părinţi şi scriitori bisericeşti (PSB), vol. 29, Edit. Institului Biblic al BOR, Bucureşti, 1982

[146] Nicodim Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoţite de comentarii*, traducere de Nicolae Popovici şi Uros Kovincici, vol. 1, part. 2; vol. 2, part. 1, Arad, 1934, p. 256 - 266

[147] I. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Sibiu, 1993, p. 463

actul botezului săvârşit, şi-i va administra Taina Mirungerii şi a Sfintei Euharistii. Tradiţia ortodoxă a practicat totdeauna botezul copiilor. Ei sunt botezaţi "spre iertarea păcatelor" (canon. 21 Cartagina). Se are în vedere, deci, faptul acceptat de întreaga Biserică, că nu trebuie închisă nimănui uşa mântuirii.

Botezul din necesitate sau prin iconomie, constituie o excepţie, aşa precum rezultă şi din unele menţiuni canonice potrivit cărora cel botezat, în caz de boală, nu va primi botezul până nu va dovedi că şi-a însuşit credinţa Bisericii (canon. 46 Laodiceea) şi să vieţuiască după modelul Hristos*, " Dacă cineva bolnav fiind, s-a luminat prin botez, nu se poate înainta la presbiterie; căci credinţa lui nu este din convingere, ci din nevoie; fără numai poate în urma zelului şi credinţei sale şi de mai apoi "* (canon. 12 Neocezareea) [148].

Este exclusă săvârşirea botezului de un cleric sau credincios căzut în erezie, fiindcă erezia aduce cu sine căderea din har şi pierderea calităţii de membru al Bisericii: *"Dacă un episcop sau presbiter sau diacon va primi a doua hirotonie de la altcineva, să se caterisească şi el şi cel care l-a hirotonit, afară de cazul că ar dovedi că are hirotonia (întâia) de la eretici. Că cei ce sunt botezaţi sau hirotoniţi ca unii ca aceştia, nu este cu putinţă să fie nici credincioşi, nici eretici"* (canon. 68 apostolic) şi *"poruncim să se caterisească episcopul sau presbiterul care a primit (ca valid) botezul cu jertfa (euharistică) ereticilor"* (canon. 46 apostolic[149]).

Primitorul botezului poate fi orice persoană (matură sau prunc) care n-a primit botezul valid. Cei maturi trebuie catehizaţi înaintea primirii lor la botez, spre a fi introduşi în tainele credinţei creştine: *"Orânduim că se cuvine că cei ce sunt a se lumina (a se boteza catehumeni), să înveţe credinţa şi în a cincea zi a săptămânii (joia), să dea seama (răspundă) episcopului sau presbiterilor"* (can. 78 Trulan şi 46 Laodiceea) [150] .

Indispensabilitatea Tainei Botezului pentru mântuire constituie unul dintre temeiurile de bază ale botezului pruncilor. Prin botez, pruncii primesc iertarea de păcatul strămoşesc, care se transmite urmaşilor lui Adam şi se nasc la o viaţă nouă:*"S-a hotărât ca oricine tăgăduieşte, ori zice că pruncii cei mici şi de curând născuţi din pântecele maicilor, botezându-se, nu se botează întru lăsarea păcatelor şi nici nu-şi atrag nimic, din păcatul strămoşesc al lui Adam, care trebuie să se cureţe prin baia renaşterii, să fie anatema ... Deci, pentru canonul acesta al credinţei şi pruncii care nici unul din păcate n-au putut săvârşi, cu adevărat întru lăsarea păcatelor se*

[148] *Ibidem*, p. 198
[149] I. Floca, *op. cit.*, p. 33; 42
[150] *Ibidem*, p. 149

botează, ca să se curăţească întru dânşii prin renaştere a ceea ce şi-au atras din naşterea cea veche", precizează canonul 110 al sinodului din Cartagina.

În cazul în care nu există informaţii sigure dacă un prunc a fost sau nu botezat, acesta trebuie botezat:*„Urmând aşezămintelor canonice ale Părinţilor, orânduim şi despre prunci: Ori de câte ori nu se găsesc martori deplin încredinţaţi care să spună că aceştia sunt fără îndoială botezaţi şi nici aceştia (pruncii), nu ar fi în stare din cauza vârstei să răspundă anumit asupra sfintei lucrări care li s-a dat lor, aceştia trebuie să fie botezaţi fără nici o poticnire, ca nu cumva o astfel de îndoială să-i lipsească pe ei de această curăţire a sfinţirii"* (canon. 84 Trulan; canon. 72 Cartagina) [151].

Canonul 37 al Sfântului Ioan Ajunătorul scoate în evidenţă obligaţia părinţilor de a-şi boteza copiii, pentru a nu-i lipsi, în caz de moarte, de împărăţia lui Dumnezeu:*"Murind copilul nebotezat din cauza neglijenţei părinţilor săi, părinţii se exlud pe trei ani de la Împărtăşanie, mâncând ei în aceşti ani mâncăruri uscate şi îmblânzind pe Dumnezeu cu plecări de genunchi, cu plângere şi cu putere să se roage de Dumnezeu cu milostivire. Iar fiind copilul de şapte zile şi moare nebotezat, părinţii se înltură pe şapte ani din comuniune şi se condamnă ca în aceşti ani să mănânce mâncăruri uscate şi să facă în fiecare zi patruzeci de metanii "*[152].

La botezul unui prunc, credinţa creştină este mărturisită în locul acestora de către naşi, cel care îndeplineşte rolul de părinte sufletesc, de garant al noului botezat[153]. Între naşi şi fini şi între rudeniile de sânge ale acestora se stabileşte o înrudire religioasă (canon. 53 Trulan). Naşul, de preferinţă să fie de acelaşi gen cu cel care se botează, trebuie să fie un bun credincios, spre a exercita o bună influienţă asupra fiului său duhovnicesc. Nu pot deveni naşi cei nebotezaţi, cei eretici sau de alte confesiuni, fiindcă naşul trebuie să ofere garanţia că mărturiseşte la botez dreapta credinţă.

O altă categorie de primitori ai botezului, menţionată în canoane, o constituie ereticii. Ei sunt împărţiţi în cei care au primit botezul valid şi cei care n-au primit botezul Bisericii. În cazul ereticilor care au primit botezul valid şi care revin la ortodoxie, nu trebuie rebotezaţi, ci, după lepădarea ereziei şi anatematizarea ei, vor fi unşi numai cu Sfântul Mir.: "*Pe aceea dintre eretici care revin la Ortodoxie, . . . îi primim dacă au zapis (scrisori de mărturisire de credinţă) şi dacă dau anatemei toată erezia care nu cugetă cum cugetă sfânta a lui Dumnezeu Biserică sobornicească şi apostolească şi îi pecetluim, adică îi ungem mai întâi cu sfântul Mir, adică fruntea şi ochii şi nările şi gura şi urechile şi pecetluindu-i pe ei zicem: Pecetea darului Duhului Sfânt..."* [154] (canon. 7 sinodul II ecum.; canon. 95 sinodul VI ecum.).

---

[151] *Idem,* p. 290

[152] I. Floca, *op. cit.,* p. 296

[153] *Molitfelnic*, Edit. Institutului Biblic al BOR, Bucureşti, 2013, p. 28

[154] I. Floca, *op. cit.,* p. 114

Cei care nu au botezul valid, vor fi primiţi în Biserică prin botez (canon. 46, 47 şi 48 apostolic; canon. 1 Cartagina; canon. 1 al Sf. Vasile cel Mare).

Biserica, însă, a ţinut cont şi de faptul că nu toate ereziile sunt la fel de grave. Pentru aprecierea gravităţii şi pentru alegerea celor mai potrivite mijloace pentru primirea acestora în Biserică, canoanele împart pe eretici în trei categorii:

1. cei care trebuie botezaţi, tainele lor fiind nevalide;

2. cei care trebuie numai unşi cu Sfântul Mir, recunoscându-li-se prin validare tainele;

3. cei cărora li se acordă Sfânta Împărtăşanie, ca semn de reconciliere a lor cu Biserica lui Hristos (canon. 8 şi 19 sinod. 1 ecum.; canon. 7 sinod. 2 ecum. ; canon. 95 sinod. 7 ecum.): *"Cei ce se întorc din eresuri... ori catehumeni, ori credincioşi de ai lor, să nu se primească înainte de a anatematiza tot eresul şi mai ales pe cel de care se ţineau; şi apoi pe cei ce se ziceau (cu dânşii credincioşi), învăţându-i simboalele credinţei şi ungându-i cu Sfânta Ungere, aşa să se împărtăşească cu Sfintele Taine"* (canon. 7 Laodiceea). Iar canonul 8 Laodiceea prevedea: *"Cei ce se întorc de la eres..., de or fi şi în clerul cel de la dânşii socotit şi s-ar zice cei mai mari, unii ca aceştia să se caterisească cu toată sârguinţa şi să se boteze de episcopii şi presbiterii Bisericii "*[155].

În privinţa schismaticilor, Biserica face distincţia între cei care s-au îndepărtat de Biserică prin indisciplină sau prin încălcarea unor rânduieli neînsemnate şi cei care s-au separat şi datorită unor învăţături greşite despre Biserică. Pentru primirea lor în Biserică s-a prevăzut numai renunţarea la această neascultare faţă de autoritatea bisericească, mărturisirea credinţei şi angajarea respectării integrale a învăţăturii de credinţă (canon. 8, sinod. 1 ecum.). Biserica a făcut o distincţie între eretici şi schismatici, aplicându-se în ambele cazuri principiul iconomiei.

Iconomia este deci, un mod excepţional, întrebuinţat în cazuri speciale. În înţelesul său special, iconomia este folosirea harului sfinţitor de către Biserică, în scopul mântuirii. Biserica a făcut caz de iconomie, recunoscând ca valide Tainele numai acelora care vin în sânul ei.

Pe baza normelor canonice, prin secolul al V-lea s-a stabilit ca regulă generală pentru primirea ereticilor şi schismaticilor în Biserică, rânduiala păstratã sub numele preotului Timotei de Constantinopol. Ea cuprinde trei slujbe pentru cele trei categorii de eretici şi schismatici.

1. Pentru cei care sunt primiţi prin botez;

2. Pentru cei care sunt primiţi prin ungere cu Sf. Mir;

3. Pentru cei care sunt primiţi numai prin lepădare de erezie sau schismã. Pentru toate cazurile se prevede anatematizarea rătăcirii,

---

[155] *Ibidem,* p. 187

mărturisirea credinţei şi angajamentul faţă de Biserică: *"Femeia gravidă trebuie să se lumineze (să se boteze) când va vrea, căci cea care naşte nu este părtaşă cu cel născut, pentru ca să se arate voinţa proprie a fiecăruia la mărturisire "* (canon. 6 Neocezareea). Este interzisă cu desăvârşire botezarea celor morţi, ca şi împărtşirea acestora: *"Tot aşa s-a hotărât să nu se dea Euharistia trupurilor celor morţi. Căci s-a scris: Luaţi mâncaţi ", dar trupurile morţilor nu pot nici lua nici mânca şi ca presbiterii să nu boteze din neştiinţă pe cei care au murit deja"* (canon. 18 Cartagina)[156].

În privinţa săvârşirii Sfântului Botez, dispoziţiile canonice întăresc rânduiala apostolică. Botezul trebuie săvârşit în numele Sfintei Treimi, după porunca Mântuitorului (Matei 28, 19). Respectarea credinţei trinitare la administrarea botezului este confirmată şi de canon. 49 apostolic, care supune pedepsei caterisirii pe cei care vor folosi altă formulă:*"Dacă un episcop sau un preot nu ar boteza după rânduiala Domnului: în Tatăl, în Fiul şi în Duhul Sfânt, ci în trei fără de început, sau în trei firi, sau în trei mâgâietori, să se caterisească "*[157].

Normele canonice şi liturgice au statornicit practica existentă a botezării prin întreită afundare în numele celor Trei persoane ale Sfintei Treimi. Pentru cei care nu vor administra botezul prin întreită afundare, canonul 50 apostolic prevede să se caterisească: *„Dacă un episcop sau un preot nu ar săvârşi cele trei afundări ale unei singure sfinţiri, ci numai o afundare, aceea care se dă întru moartea Domnului, să se caterisească"* (canon. 7 al sinod. II ecum. ; canon. 91 al Sf. Vasile cel Mare). Deci, practicarea turnării sau stropirii în locul afundării, este cu totul neadmisă, decât numai în cazul botezului clinicilor. Biserica a urmărit săvârşirea botezului prin afundare, interzicând chiar primirea în cler a celor care au primit botezul de necesitate (canon. 12 Neocezareea).

În privinţa slujbei botezului, canon. 91 al Sf. Vasile cel Mare consemnează principalele acte şi rugăciuni ale acestuia, a căror ordine, mod de administrare şi cuprins ne sunt transmise prin tradiţia Bisericii: *„Şi din care scrisori binecuvântăm apa botezului şi untdelemnul harismei şi chiar pe cel ce se botează? Acum din predanisirea tacită şi tainică ? Dar apoi, care cuvânt scris ne îndeamnă să ungem cu untdelemn ? Dar de unde a se afunda de trei ori omul la botez! Dar din care Scriptură sunt şi cele câte sunt la botez a se lepăda de satana şi îngerii lui?... "*[158]. În cadrul rânduielii baptismale trebuie să se binecuvinteze mai întâi apa şi untdelemnul prin rugăciuni de invocare a Duhului Sfânt. Apoi este binecuvântat şi candidatul la botez. Urmează lepădarea de satana, ungerea prebaptismală cu untdelemn

---

[156] *Idem*, p. 156
[157] *Ibidem*, p. 138
[158] *Idem*, p. 298

sfinţit şi săvârşirea botezului prin întreita afundare cu rostirea formulei trinitare. Îndată după afundare, cel nou botezat trebuie să primească ungerea cu Sf. Mir:*"Se cuvine ca cei care se luminează, după botez să se ungă cu harismă cerească şi să fie părtaşi împărăţiei lui Hristos"* (canon. 48 Laodiceea).

Sfintele canoane interzic sub ameninţarea cu caterisirea, repetarea botezului valid, deoarece ştergerea păcatului strămoşesc, dobândită prin botez nu se pierde nici prin căderea în erezie: *"Episcopul sau preotul dacă ar boteza din nou pe cel ce are botezul cu adevărat, sau dacă nu ar boteza pe cel spurcat de către eretici, să se cateriseacă, ca unul care i-a în râs crucea şţi moartea Domnului şi nu deosebeşte preoţii adevăraţi de preoţii mincinoşi" (canon. 47 apostolic)*; *"Căci este cu neputinţă ca cei odată născuţi să mai intre în pântecele celor care i-au născut"*[159]. Locul săvârşirii Sfântului Botez este sfânta biserică, pentru că prin această taină credinciosul devine membru al Trupului Domnului. Săvârşirea obişnuită a botezului în paraclise sau case particulare, fără aprobarea ierarhului locului, este interzisă prin canonul 31 şi 59 al Sin. Trulan:*"Orânduim ca, clericii care liturghisesc sau botează în paraclise care se găsesc înăuntrul caselor, să facă aceasta cu aprobarea episopului din locul acela, aşa că dacă un cleric nu va păzi lucrul în felul acesta să se caterisească "* (canon. 31). *"În nici un chip să nu se facă botezul în interiorul unei case, ci acei care doresc să se învrednicească de lumina cea neprihănitp (de Sf. Botez), acela să meargă la bisericile cele obşteşti şi acolo să se facă părtaşi de acest dar. Iar de se va prinde cineva nepăzind cele orânduite de noi, dacă este cleric să se caterisească, iar dacă ar fi laic să se afurisească"* (canon. 59)[160].

În privinţa timpului săvârşirii botezului, canoanele prevăd ca pruncii, dacă sunt sănătoşi, să nu se boteze înainte de 40 de zile de la naştere: *"De va naşte femeia şi pruncul este în primejdie de moarte, după trei sau cinci zile, să se boteze acel prunc "* (canon. 38 al Sf. Nichifor Mărturisitorul). În caz de necesitate, botezul se poate săvârşi în orice zi şi în orice moment din zi:*"De va fi găsit cineva bolnav şi va cere Sfântul Botez..., trebuie să i se dea fără întârziere" (canon. 26 al Sf. Nichifor Mărturisitorul şi can. 38)*[161].

În timpul catehumenatului, botezul se administra îndeosebi în Sâmbăta Mare. Botezul se săvârşea înaintea Sfintei Liturghii, pentru ca neofiţii să poată primi Sfânta Euharistie. În prezent, ca regulă generală, botezul pruncilor se face după Sfânta Liturghie. Ca efecte ale Tainei Sf. Botez, canoanele amintesc ştergerea păcatului strămoşesc (canon. 110 Cartagina) şi îmbrăcarea în Hristos: "*Cei ce L-au îmbrăcat pe Hristos, prin*

---

[159] Iustin Martirul, *Apologia 1*, cap. LXI, p. 66, Părinţi şi scriitori bisericeşti (PSB), vol. 2, Edit. Institutului Biblic al BOR, Bucureşti, 1980

[160] I. Floca, *op. cit*., p 201

[161] *Idem*, p. 216

botez, au mărturisit să urmeze vieţuirea lui cea după trup..." (canon. 96 Trulan)[162].

Rânduiala actuală a botezului în Ortodoxie este o continuare firească a ritului primar, atestat încă în Noul Testament, care s-a dezvoltat în epoca postapostolică şi cea patristică. În Ortodoxie s-a păstrat, de asemenea, întreaga semnificaţie teologică şi mistagogică a Botezului, exprimată în Sfânta Scriptură şi în operele patristice. De aceea, rânduiala baptismală ortodoxă poate fi luată ca termen de referinţă, atât în ceea ce priveşte teologia Botezului, cât şi în privinţa săvârşirii lui şi a semnificaţiilor mistagogice ale actelor baptismale. La menţinerea unităţii Botezului a contribuit şi Simbolul niceo-constantinopolitan, care după Sinodul al II–lea ecumenic, a înlocuit vechile simboalele baptismale, având şi el un profund caracter baptismal.

Actele rânduielii ortodoxe şi semnificaţiile lor relevă caracterul teandric al înnoirii pe care o realizează Botezul în viaţa persoanei, exprimând atât lucrarea harului, cât şi angajarea liberă a primitorului spre o viaţă de credinţă şi fapte bune. În epicleza botezului, Duhul Sfânt este cel care operează înnoirea, iar nu săvârşitorul uman al slujbei.

[162] *Ibidem,* p. 199